

TIJDSCHRIFT

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt”

TE

AMSTERDAM



8^e Jaargang

AMSTERDAM

G. THEOD. BOM EN ZOON

1900

Een praatje over valsche munten en valsche munters.

Tinnen afslagen van provinciale munten zijn algemeen bekend, men vindt ze in iedere verzameling van eenig belang.

Op enkele uitzonderingen na, die als proefmunten hebben dienst gedaan, kan men het meerendeel dezer tinnen stukken onder de rubriek „valsche munten” rangschikken. Ofschoon begrijpende, dat dit tinnen geld oudtijds met een doel moet vervaardigd zijn, dat niet zuiver het daglicht kon verdragen, werd mij dit eerst recht duidelijk, toen ik een „waarschuwing” tegen dit valsche geld vond aangehaald. Zoo leest men in de *Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken* van 1794, de volgende publikatie der Algemeene Staten over de ontdekking van valsche drieguldens:

„De stukken zijn gegooten na den afdruk van den

West-Frieschen muntslag van 1793 zijnde van koper en tin, en houdende niet het minste zilver; en nadien zodanige snoode praktijk dient tot merkelyk nadeel van onze goede ingezetenen, zo is 't, dat wij daarin, zooveel doenlijk is, willende voorzien, dienstig hebben geoordeeld, de goede gemeente bij dezen daarvan kennisse te geven en te waarschouwen, dat de voorschreven valsche driegulden zich van den egten daarin doet onderscheiden:

1°. Dat de eerstgemelde weinig of geen glans heeft en tusschen de letters zeer ruw is.

2°. Dat de figuren, zoo van de Beeldenaar, als van de zijde van het Wapen, geenzints uitkomende maar zeer plat zijn.

3°. Dat het gezigt van de Beeldenaar zeer gevlekt is.

4°. Dat de karteling niet is doorgedrukt en dat dezelve circa $4\frac{1}{4}$ engelsch ligter is dan de echte."

Na opsomming der uiterlijke kenteekenen van dit valsche geld, werd den luidjes voorgespiegeld welk lot hun te wachten stond, die dergelyke valsche muntspecie zouden binnensmokkelen.

Kreeg men het in handen, dan moest men er onmiddellijk mede gaan naar een der provinciale munthuizen, opdat het valsche geld zou worden doorgesneden en weerloos gemaakt.

Op het Raadhuis te Middelburg zijn zulke doorgeknipte munten te zien, de groote platte

schaar, waarmede die operatie werd verricht, ligt er naast.

Als waarschuwing dat men goed op de hoogte was, trof men nog in deze eeuw alhier, vastgespijkerde valsche munten op toonbanken in de winkels aan; deze waren meestal van tin en koper. Ook in de gerechtshoven bewaarde men valsche munten als getuigstukken.

Wie het waagde tinnen munten voor echte uit te geven, werd als muntvervalscher gestraft. Er werden 1000 gulden uitgeloofd, voor wie de makers der valsche munt wist te ontdekken, „zoodanig dat dezelve in handen der Justitie geraakten, en van het feit werden overtuigd.”

Een dergelijke waarschuwing gaven ook de Staten van Utrecht uit. Hier golden het echter kwart rijksdaalders van Zeeland, die vervalscht waren. Deze waren bevonden geheel van tin te zijn en derhalve week van substantie, daarbij zeer ruw „so op de platte grond als in de figuren.” Zij schenen gegoten te zijn op den afdruk van den Zeeuwschen muntslag van het jaar 1775, hadden geen kartelrand, en waren een engelsch lichter dan de echte.

Honderd Zeeuwsche rijksdaalders werden door de Staten van Zeeland tot ontdekking der vervalschers uitgeloofd.

In mijne verzameling zijn enkele tinnen mun-

ten aanwezig, o. a. een driegulden van Gelderland van 1786 en een rijksdaalder van Zeeland van 1772, wegende respectievelijk 25.2 en 21.1 gram. Vele andere heb ik daar echter uit verwijderd, het niet de moeite waard achtend ze te bewaren, maar zeer goed herinner ik mij den zoeven beschreven kwart rijksdaalder van Zeeland gehad te hebben.

Zeer streng waren de maatregelen, die men ten allen tijde tegen muntvervalschers heeft gebezigd.

Onder de romeinsche munten speelden de „monnaies fourrées” een groote rol, bij de Grieken daarentegen trof men deze wijze van muntvervalsching zelden aan. 1)

Men kon de „monnaies fourrées” in twee soorten terugvinden.” Ten eerste die, welke door hun barbaarsch uiterlijk of door verdraaiing van beeld of omschrift kenbaar waren, deze zijn stellig het werk van valsche munters geweest; maar men trof ook munten aan, die keurig bewerkt, in niets van de officiële stukken afweken, behalve in het gehalte. Deze zijn vermoedelijk uit munthuizen van den Staat afkomstig en hadden een geforceerden koers.

SVLLA maakte een wet, waardoor dergelijke

1) *Description historique et chronologique des monnaies de la République romaine* par E. BABELON.

knoerijen strafbaar werden, doch de Staat hielp mede in het knoeien, zoodat het niet veel baatte. 1)

In het frankische rijk waren de valsche munters niet minder talrijk. Tijdens de regeering van LODEWIJK den Vrome, lezen we dat „Celui qui aura frappé de la fausse monnaie, aura la main coupée et celui qui aura été complice payera soixante solidi de composition, s'il est homme libre; il recevra soixante coups s'il est esclave.” 2)

Maar we willen ons hier niet in die oude tijden verdiepen en verhalen liever, wat men in latere jaren met valsche munters deed.

In het plakkaat van 14 december 1489, door keizer MAXIMILIAAN, als voogd van FILIPS den Schoone, uitgegeven, vinden we, dat een muntmeester, die een aanmerkelijke valscheheid in de stof of in 't gewicht der munt pleegde, zal gestraft worden „met den ketel,” wat eigenlijk beteekende, in de olie te worden gekookt. 3)

Dit schijnt oudtijds de gewone straf voor muntvervalschers te zijn geweest, want reeds in 1407 vinden wij vermeld, dat, „wie 's Heeren munte contrefeit of naslaet, wort hij daer of

1) E. BABELON. *Loc. cit.*

2) *Capitulaires de Louis le Débonnaire de l'an 819.*

3) Mr. S. DE WIND, *Bijzonderheden uit de geschiedenis van het strafregt in de Nederlanden.* 1827. blz. 40.

„verwonnen met recht, men pleechten te zieden,
„ende daerover te rechten met den ketel” 1)

Ook in de Omlander wetten komt de volgende bepaling voor: men sal se sieden in eenen ketel ofte men sal se bernen.

In onze noordelijke provincieën is deze barbaarsche strafoefening bij plakkaat van 19 dec. 1589 afgeschaft, in de Zuidelijke Nederlanden daarentegen komt deze straf nog in plakkatens van 1628 en 1633 voor.

Mr. DE WIND zegt in genoemde *Bijzonderheden*, dat hem geen enkel geval van deze strafoefening hier te lande bekend is.

Eén enkel geval heeft DE WIND misschien niet gekend.

In het jaar 1434, zat volgens de Kameraarsrekening van Deventer van dat jaar, de muntmeester van den heer van Batenburg aldaar gevangen, 2) beschuldigd van het vervaardigen van valsche munten. De straf bestond uit gekookt te worden in een koperen ketel, daartoe opzettelijk aangekocht, omdat een vorige niet meer voor dat doel geschikt bleek te zijn. De rekening luidde als volgt: „Item „van Johan Peterssoen enen ketel gecoft dair „die muntemeister in gesoden wart, die woech

1) Mr. S. DE WIND. *Loc. cit.* blz 41.

2) V. D. CHUS. *Heeren en steden van Gelderland*, blz. 138.

1) „I^c ende XLVI ₧ (72 ned. ponden) ellic ₧ „ij kr. maken XXXI ar. gulden iij kr., dair af „afgeslagen den olden ketel die woech LXXX ₧ „ellik ij kr. maken VIII ar. gulden soe bleven „daer over meer uytgegeven XXII ar. gulden „X kr.”

Deze ketel hangt nog heden ten dage aan een zijmuur van de Waag, te Deventer. Hij woog, in 1841, 68 ned. ponden.

In een boekje over *criminele saecken* van 1628, 2) lezen we dan ook niets meer van de straf met den ketel, maar daarentegen dat de „crime van valsche munte in vijf manieren wert ghecommitteert.”

1. Wie munt sloeg zonder octrooy oft autoriteyt van den prince ende die committeert crime laese Majestatis, wat naer rechte metten sweerde oft metten viere ende confiscatie van goede werd gestraft, al ware 't oock dat de munt die hij sloeg deugdelijk was, want munte te slaen behoorde hem niet toe, maar was pauselijck, keyserlijck, conincklijck, enz.
2. Wie, alhoewel het octrooy bezittende tot het slaan van geld, de stoffe en de materie vervalschte, te weten coper, vergout in tin, oft andere specie voor zilver. Deze committeerde evenzoo majesteitsschennis en werd gestraft als boven.

1) De munten in de rekening vermeld zijn vermoedelijk Kromstaarten en Arnhemsche guldens.

2) *Practycke in criminele saecken* door JOOST DE DAMHOUDER van Brugghe Rotterdam bij JAN VAN WAELBERGHE DE JONGE, 1628, blz. 119.

3. Dezelfde straf werd opgelegd aan hen die de prente vervalschte of de munt een anderen vorm gaf.
4. Wie het gewicht vervalschte, of wie den „pen-ninck kwam te schrooden”, kreeg den galg.
5. Hij die valsche munten opkocht, en deze onder het volk verspreidde, werd „ghepuniert extra-ordinaerlijk ter discretie ende arbitrage van den Jughe.”

De schrijver noemt nog een ander type van boosdoener op, die naar het schijnt, niet in de termen van strafbaarheid viel, maar die volgens hem even misdadig was. Dit waren „de roovers,” die bij de rijke kooplui de allerbeste munten opkochten, als realen, ducaten, anghelotten, enz., terwijl ze hen boven de goudwaarde, nog eenige „winnings” als van 12 myten, een of twee grooten meer of min gaven.

Deze goede goudstukken werden in een grooten klomp te samen gesmolten, waarmede zij naar andere landen trokken, dààr het goud „menghelden, impireerden oft argherden.” Daarna lieten zij van dit vervalschte allooï „forgieren ander argher ende snooder ghelt, „daer af zij zonder twijffelen seer groot profijt „ende baete medededen, met verlies nochtans „van heurlieder siele.”

Ten slotte keerden zij met dit slechte geld

in hun eigen land terug, alwaar zij het opnieuw voor goed geld wisten in te wisselen.

Dat muntvervalschers met „den sweerde” werden gestraft, kunnen we o. a. vinden in het *Register van crimineele sententiën en ge-executeerd binnen de stad Middelburgh in Zeeland*, bijeenvergaderd door JAN DU PON, waar in 1600 een zekere GELAUX LAXI, waardein, onthoofd, werd, omdat hij valsche munt had gemaakt. Om dezelfde reden werd in 1643 JAN FRANCKEN onthoofd, zijn lichaam op het rad gezet, terwijl het hoofd afzonderlijk, tot afschrikkend voorbeeld, op een staak werd tentoongesteld.

Vóór dit geschiedde, moesten de valsche stempels voor zijn voeten in stukken worden geworpen.

PIETER JOBSE, wegens het met kennis uitgeven van valsch geld, werd in 1600 „op de galei” — een dienstschip, varende tusschen Holland en Zeeland — gebannen.

In Zuid-Nederland was men niet minder streng in het straffen van valsche munters.

In Rijssel werden in 1611, twee Engelschen 1) opgehangen, „pour avoir contrefait le coign de „Sa Majesté Catholique et aussi celui de la „province de Zélande.”

1) THOMAS BROUGES en JOHAN VELSCHÉ. VAN HENDE, *Numismatique lilloise* 1858 blz. 46.

Merkwaardig is de volgende veroordeeling, die ik in de *Bijdragen tot het oude strafregt in België*, vond. 1)

Executie met den ketel (1728).

„In de saecke van den raede en momboir „van Syne Keyserlycke ende Catholique Majes- „teyt in 't overkwartier des vorstendoms Gelre „officii nomine aenleyder jeghens FREDERICK „VAN DER BEKEN geapprehendeerden ende be- „claegden. Actum ter cancelerye tot Rure- „monde, den 5 Maerte 1728.”

FREDERIK VAN DER BEKEN had, alhoewel op de torture gestelt geweest zijnde om tot scherpe examinatie te worden geprocedeert, eventwel zonder pijn te hebben willen onderstaen, bleden en gepersisteert, dat hij kennis had gehad „van persen ende voordere instrumenten „dewelcke den medebeklaegden HERMAN DE „ROY tot Ceulen, op ordre van GUILLAUME „VERBRAECKEN en ADAM BLANQUART, bij den „slotmaker JONCKBLOET, heeft laten vervee- „digen om daermede het gelt te fabriqueren, „ende dat hij in den somer van den jare 1726 „in een vat gezonden had naar Brussel.”

Hem was ook bekend geweest, dat een zekere VERBORG het vat met persen en andere instrumenten in de Waag te Brussel had af-

1) *Brussel*, 1829. 2^{de} druk, blz. 260.

gehaald, waarna alles in 't kasteel Buylinge, niet ver van Halle gelegen, is gebracht.

Dit kasteel was door de valsche munters voor den tijd van drie jaren gehuurd, tegen 250 gulden brabant's jaars.

VAN DER BEKEN had zich spoedig daarop naar genoemd kasteel begeven, om met de andere beklagden te samen de persen te probeeren tot het vervaardigen van „fransche pistolen van den nalesten slagh.”

Niet voor het vervalschen der munten zelve, maar hoofdzakelijk voor de hooge misdaad van „gequetste majesteyt” werd onze vriend „veroordeeld, ter plaetse alwaer men gewoon „is criminele executie te doen, levendich ge- „executeerd te worden met den ketel siedende „olie ende wáter, ende dat sulcx geschiet zijnde, „zijn doot lichaem gebracht sal worden naer „den Galgenbergh buyten de swarte Broeck- „poorte deser stadt (Roermond) ende aen de „galghe aldaer, andere ter afgrijsselijcker exem- „pel, met ketenen worde vastgehecht.”

Het spreekt van zelve, dat zijn goederen ten behoeve van Z. M. werden gekonfiskeert.

De straf „met den ketel” schijnt in Zuid-Nederland meermalen te zijn toegepast, althans ik las, dat in Maart 1697 te Gent een valsche munter levend gesoden is in olie, „hij was gestor- „ven gelijk een atheïst, niet catholyck, noch

geus, noch gereformeert, maer naer syne phantasie", zooals de overlevering vermeldt.

Maar genoeg voorbeelden om te doen zien, dat men oudtijds het verfoeilijke muntvervalschen naar behooren wist te straffen.

Niet alleen om het feit zelve, dat dikwijls groote schade aan de gemeente moest veroorzaken, maar omdat het als misdad gold tegen de hoogste waardigheid, tegen den koning of graaf in eigen persoon, en dus majesteitsschenis was in optima forma, werden de straffen daartegen zoo streng mogelijk ingesteld.

Thans worden in ons land de valsche munters eenvoudig gestraft door ze eenigen tijd aan de konversatie te onttrekken, zooals men op onze bankbiljetten lezen kan.

Het verzamelen van valsche munten is dus niet geheel zonder historische waarde, daar ze de dragers zijn van een brokje geschiedenis, méér leerzaam en belangrijk voor de kennis der zeden en gewoonten onzer voorvaderen, dan menigmaal de echte ons geven.

Februari 1899.

MARIE DE MAN.
